బ్రిడ్జి క్రింద...

శ్రీమతి ఆర్. వసుంధరాదేవి

'ఈ సోటో వుండి బాగుపడ్డోడు ఎవడు? ఇరసాలు దున్ని గుంటకగొట్టి దుప్నకం సేసుకుని యింటోవుండే యిత్తనాలు నేల జల్లి వానదేవుడా అంటా మబ్బుదిక్కు సూసుకుంటూ కూసునే వోడు బాగుపడేది ఏకాలానికి? మానాయన కట్టిపోయిన పద్దెనిమిది మూర్ల అప్పు ఏకాలానికి తీరేది? టవునుకు బోయి యాపనన్నా సేసి మడిసిగా నిలబడతాను' అన్నాడు పోతప్ప. అతని తండ్రి చావ బోయేముందు ఎనిమిదెకరాలమడి కౌలుకు తీసుకున్నాడు. 'కౌసమ:డి. దాన్ని చేస్తే బొమ్మిడీలు గొట్టుక పోవాల్సిందే' నని పోతప్ప ముందే చెప్పాడు. బతికేద్దామన్న ఆతంలో అతను కొడుకుమాట చెవినేసుకో లేదు. ఆర్నెల్లపాటూ యింటిల్లపాదీ అందులో ఎద్దుల్లా చాకిరీ చేశారు. చివరికి చేతిదాకా వచ్చిన పైరు కళ్లముందే ఎండిపోయింది, నీళ్లులేక. చారెడు గింజలు రాలేదు. ఎరువులకోసం, కూలోళ్లకోసం చేసిన అప్పులు తలచుకొని ఉరిపోసుకు చచ్చిపోయాడు పెద్దాయన. అప్పులవాళ్లకు మొహం చూపించలేకుండా వున్నాడు పోతప్ప. పనికి ప్రాలు మాలే మనిషికాదు. రక్తం ధారబోసినా, కండలు కరిగించుకున్నా ఆ అప్పుతీర్చుకుని బ్రతుకులో నిల్రదొక్కుకోవాలన్న పట్టుదలతో పట్నానికి వచ్చాడు. బాడుగ రిక్షా తొక్కడంతప్ప మరో మార్గం కనిపించలేదు ప్రస్తుతానికి.

మూడోరోజు మధ్యాహ్నం బ్రిడ్జినీడలో కొత్తూరు ప్రక్కన రిక్షాఆపుకున్నాడు. కొంచెందూరంలో చలపతి రిక్షా వున్నది. రిక్షాలో వాలుగాకూర్చుని సీటుమీద తలఆన్చి పెడలుమీద ఒక కాలు నిలిపి రెండోకాలు సైకిలుమీద ఆన్చి ముడుచుకుని వక్కపొడినములూ నడుంవాల్చాడు చలపతి. ఇద్దరమ్మాయిలు ఆగి 'మూడోరోడ్డుకు వస్తావా?' అన్నారు చలపతితో. 'డెబ్బై పైసలు యిద్దరికీ' అన్నాడు చలపతి. 'పావలా యిస్తాం' అన్నారువాళ్లు. చలపతి బదులు చెప్పకుండా వక్కపొడి నములూ కూర్చున్నాడు. పోతప్ప తన రిక్షా తోసుకుంటూ అక్కడికి వచ్చాడు, బేరం కడదామనే వుద్దేశ్యంతో. 'ప్రక్కనేగదోయ్ మూడోరోడు. నడిచిపోదాం' అని యిద్దరూ వెళ్లిపోయారు. పోతప్ప నిలబడ్డాడు.

'కొత్త మొగమే! ఎవూరుమన్ది?' అన్నాడు చలపతి.

'యర్రాయపాలెం'

'వూరు విడిచి వచ్చినావే'?

'అప్పుగట్టాల్సివుంది' ముక్తసరిగానే అన్నాడు పోతప్ప.

'రిక్షాదొక్కా?' చలపతి నవ్వాడు. 'అప్పుగట్టటానికి రిక్షా దొక్కుతావా?'

నవ్వులోని తిరస్కారానికి పోతప్పకు చిరాకు కలిగింది. సమాధానం యివ్వలేదు.

'ఇల్లు దొరికేవరకూ యీ బ్రిడ్జి క్రింద వుండొచ్చు' అన్నాడు చలపతి.

ఈసారి పోతప్పకి కోపంవచ్చింది. 'ఛా, నేనేం కాటావాణ్ణా? మాకు మానం మరేదా వుండేవోల్లవే, వూరిడిసి వచ్చివాగానీ' అన్నాడు.

చలపతి మళ్లీ నవ్వాడు.

ఎర్రగా పొడుగ్గా బక్కపలచగా వున్నాడు చలపతి. వొంపు దిరిగిన సన్నని నాజూకైన పెదాలు, పెద్దకళ్లు, మొహంలో సంస్కారం. అతన్ని రిక్షావాడని ఎవరూ వూహించలేరు విడిగా చూస్తే.

పోతప్ప రిక్షా పట్టుకుని అట్లాగే నిల్చున్నాడు, బేరంకోసం చూస్తూ. చలపతి నవ్వు అతని బుర్రను తొలుస్తుంది, అర్థం కాకుండా.

'నువ్వొచ్చి ఎన్నాళ్లైంది?' అన్నాడు.

'ఆర్నెల్లు'

'[illegible]నుంచీ వొచ్చినావు ?'

చలపతి మళ్ళీ నవ్వాడు. 'నాకు వూరులేదురా, అన్నా. అన్ని వూళ్ళూ నావే. నేను కాటావాణ్ణి' అన్నాడు.

'తమాషగా మాట్లాడుతాడు' అనుకున్నాడు పోతప్ప.

ఆరోజురాత్రికి పోతప్పకి తనింట్లోనే అన్నంపెట్టాడు చలపతి.

ఇల్లు చూసుకుని పెళ్ళాం లచ్చుమునీ కొడుకు ఉజ్జప్పనీ తీసుకొచ్చేవరకూ చలపతి యింట్లోనే వుండిపోయాడు పోతప్ప. తన ఖర్చుకిగాను ఎంతోకొంత చలపతికి ముట్టజెవుదామనే అనుకున్నాడు.

ఈవారం రోజుల్లో చలపతిని గురించి కొంతవరకూ తెలుసుకున్నాడు. అతను ఎక్కణ్ణుంచీ వచ్చాడో తెలియలేదుగాని చాలా వూళ్ళు తిరిగినట్లూ, ఎన్నోరకాలపనులు చేసినట్లూ ఆర్నెల్లక్రిందట పెళ్ళాన్నీ మూడేళ్ళకూతుర్నీ తీసుకొని యీ పట్టణానికి వచ్చినట్లూ తెలిసింది. బ్రిడ్జిదగ్గర బంకు అంగట్లో రోజూ న్యూస్ పేపరు అడిగితీసుకుని చదువుతాడు. రిక్షా బేరాల్లో ఖరాఖండీమనిషి. తాను చెప్పిన బాడుగ అవతలిమనిషి యిస్తేనే తీసుకెళ్తాడు. రెండోబేరం లేదు. ప్రొద్దుట్నుంచీ రూపాయిడబ్బులు కళ్ళజూడనినాడుకూడా దిగిరాడు. ఎంత చెప్తే అంతే. అట్లాంటి మనిషి! కాకా అంగట్లోనూ, కూరలమ్మికాడా, శెట్టికొట్లోనూ, పెరుగాయమ్మ దగ్గరా— అన్నిట్లో ఖాతాలున్నాయి. ఉన్నప్పుడు డబ్బుపారేస్తాడు. లేనప్పుడు అప్పు తీసుకుంటాడు. అందరితో సరదాగా మాట్లాడుతాడు. ఎవరిదగ్గర వారి భాష మాట్లాడినా, అతని సొంతభాష చదువుకున్నవాళ్ళ పుస్తకాల భాషే. రాజకీయాల గురించీ సమాజంలోని స్థితిగతుల గురించీ ఉపన్యాస ధోరణిలో మాట్లాడటం అతనికి అలవాటు.

"మర్యాద అభిమానం అంటావు, ఆదేదో గొప్ప విషయంలాగా! అవన్నీ పాతకాలం ఆలోచనలన్నా. నీ సంగతే తీసుకో. మీవూరి షావుకారు ఏంజేస్తున్నాడు? సమయానికి ఎరువులు కొనలేకపోతే పడిన శ్రమంతా దండగౌతుందని పేదరైతులు క్రిందామీదా అవుతుంటే, సమయంచూసి పీకనొక్కమన్నట్లు మార్కెట్టు రేటులో సరిగ్గా సగం ఖరీదుకు నీ పంటంతా కొలవమనో, నూటికి నూటయిరవై వడ్డీయిమ్మనో అప్పులిస్తాడు. విధిలేక తీసుకుంటారు మీరు. కడుపుకట్టుకుని ఒళ్ళు కరిగించుకుని డబ్బుచేర్చి ఆ షావుకారుకిచ్చి 'సమయానికి ఆయనే అడ్డుపడకపోతే ఏమైవుందుము' అని గౌరవిస్తారు. కర్కోటపు ముండాకొడుకులు బాగుపడుతున్నారు; మానం మరేద అనుకునేవాళ్ళు అడుక్కుపోతున్నారు. అవునా, కాదా? ఎందుకు యిట్లా జరుగుతున్నదంటావు? మీరు కాలం మారుతున్న విషయం అర్థంచేసుకోలేదు, అందుకు! ఈ కొత్తపద్ధతిలో మనుషులులేరు. డబ్బువుంది. డబ్బేదేవుడు. అది ఎవరి దగ్గరుంటే వాళ్ళే గొప్పవాళ్ళు. మనిషి, మంచితనం, నీతి, నిజాయితీ—యివన్నీ లేవు. డబ్బు సంపాదించాలి. ఇంకా, ఇంకా సంపాదించాలి. అదే యీ కొత్త సమాజపు లక్షణం, లక్ష్యం.

'ఇప్పటి పరిస్థితుల్లో నిజంగా పనిచేసేవాడికి గుర్తింపు లేదు. సమాజం వాళ్ళమీద ఆధారపడి నడవటంలేదు. పనిచేసేవాడు బ్రతకలేక బాధపడుతూవుంటే, సోమరులూ మోసగాళ్ళూ అవినీతిపరులూ యింకా యింకా సంపాదించేద్దామన్న మోసాల కుమ్ములాటలో కష్టపడేవాళ్ళని పురుగులకంటే హీనంగా నలిపేస్తున్నారు.

'నేనూ ఒక మనిషినన్న అభిమానంతో రేపటిమీది ఆశతో మనిషి ఎన్ని కష్టాలనైనా ఎదుర్కోగలడు. కాని యిప్పటి పరిస్థితులు మనిషిలోని మూలాన్ని అభిమానాన్ని నేనూ ఒక మనిషినన్న జ్ఞానాన్ని తుడిచిపెట్టేస్తున్నాయి. సామాన్య మానవులు అవినీతి చేతిలో ఆటబొమ్మలై ఆత్మవిశ్వాసంకోల్పోయి బియ్యంమూటలోని తుట్టపురుగుల్లాగా దొంగ బతుకులు బతికేస్తున్నారు. విశాలమైన యీ ప్రపంచంలో బ్రతకటానికి అందరికీ హక్కు వున్నదన్నమాట మరచిపోతున్నారు.

'తాగి, పేకాడి, మంచీ చెడూ లేకుండా, ఈ క్షణం గడిపెయ్యడానికి ఏ దుష్కార్యానికీ వెనుదియ్యని వాళ్ళని కాటావాళ్ళంటున్నారు. ఇప్పటి పరిస్థితులు సామాన్యులందర్నీ కాటావాళ్ళుగా మార్చేసేట్లున్నాయి.

'ఇది కష్టపడేవాళ్ళ సమాజంకాదు. సుఖపడేవాళ్ళదీకాదు. ఇది నశించి పోయేది!..."

చలపతి ఆలోచన ఆవేదన పోతప్పకు అర్థంకావు. 'మడిసి మంచోడేగాని, రొవంత తిక్క' అనుకున్నాడు పోతప్ప.

వారంరోజులకి కొత్తూరులోనే నెలకి అయిదురూపాయిల అద్దెకి ఒక కొట్టం దొరికింది పోతప్పకి. పళ్ళెకుబోయి రెండెకరాల

పాలం గుత్తకిచ్చి లచ్చుమునీ ఉజ్జప్పనీ తీసుకొచ్చేశాడు.

మెల్లగా పరిసితులు గ్రహింపుకు తెచ్చుకున్న లచ్చుముకి గుండె బేజారైంది. 'మావా, యీ రిచ్చాదొక్కి బాగుపడ్డోడు లేడంట. ఆకరికి టీబీ ఆస్పత్రికెల్లార్సిందేనంట. ఎంతమందో రిచ్చాదొక్కేవోల్లు రగతం కక్కుకోని టీబీ ఆస్పత్రిపాలైనారంట. ఇంగేదన్నాపనిసూడు' గోలెత్తింది.

'యాపని సేసేది? అన్నీ అంతే. గవన్మెంటు పనులైతే నెలజీతం వొత్తది. సిన్నపనిగ్గూడా అయిదొందలు ఎయ్యి లంచం పోత్తేనే పని. లేకుంటే లేదు. ఎంపాయిమెంటు ఆపీసోడి దెగ్గిర్నుంచీ పనిచ్చే దొరదాకా అందరికీ పొయ్యాలి. మనకట్టం అక్కర్లేదు గవన్మెంటోడికి. లంచంకావాలి...పోన్లే, యీ రిచ్చానే మనకి శాశివితవా? ఒంటో నత్తవవుంది గనక యిప్పటికి అప్పులు దీర్చుకొని, యింగా అంతబూవి గొనుక్కోనో పదిజీవాలు జతజేసుకునోమనూరెల్లిపోదాము' అన్నాడు. ముందు అప్పగ్గట్టి... దేనికైనా దుడ్లుకావాలి! దుడ్లు!

ఒచ్చిన్నాడు పదిరూపాయలు వచ్చింది. రానినాడు రెండు రూపాయిలే మిగిలింది. వేడి నీళ్లకు చన్నీళ్లు తోడు అన్నట్లుగా తనూ తమలపాకులగంప ముందుపెట్టుకుని బ్రిడ్జిక్రిందకూర్చుని రోజుకు రూపాయో రెండో తెస్తున్నది లచ్చుము. ఇట్లా మెల్లగా కొత్త జీవితంలో స్థిరపడ్డారు వాళ్లు.

2

పట్నానికి దక్షిణపు కొసన రైలుమార్గం దాటితే కొత్తవూరు అంటారు. మొదటో అది ఒక ముచ్చటగొలిపే కాలనీ. కాని రైలు పట్టాలమీదుగా బ్రిడ్జి కట్టినప్పటినుండీ దాని ప్రత్యేకత మాసిపోయింది. ఎత్తుగా దర్పంగా ఏర్పడ్డ బ్రిడ్జి ప్రక్క పేదగా కళ తప్పి నిలిచింది.

నాలుగడుగుల మందపువి, గట్టి సిమెంటుగోడలు, రైలు లైనుకీ యీ ప్రక్కవదీ ఆప్రక్కవదీ ఆబ్రిడ్జిని ఎత్తిపట్టి మోస్తున్నాయి. గోడకీ గోడకీ నడుమ పదడుగుల సందు. ఇల్లూవాకిలీలేని బీదా బిక్కీజనం ఆసందుల్లో తడికలడ్డంపెట్టుకుని చెదపురుగుల్లా చేరిపోయారు. నిజమైన బలమైన గోడలు! నిజమైన కప్పు! కలలోకూడా ఆశించని అదృష్టం! పెద్దక్రపెట్టెల బంకుల్ని పెట్టుకుని పగలు వ్యాపారం సాగించుకొంటూ రాత్రిళ్ళ వాటి వెనక బ్రతుకు గడుపుకునే చాకళ్లు, మంగలి, ఇడ్లీల రాజమ్మ, కళాయి పనిచేసే దూదేకుల మస్తాను, సారా అంగడి, ఇతర చిల్లర వ్యాపారస్తులు ఆజనాభాలో వున్నారు. వీళ్ళు కాకుండా పదిహేను రోజులూ నెలా గడుపుకుపోయే జనమూ చాలామంది వుంటారు. రెండు తడికెల సహాయంతో అక్కడ సుఖంగా నిలబడదామని వారం వర్షం లేకుండా ఏ క్షణాన్నో వచ్చి దిగుతారు ఒక్కో కుటుంబం... ఒక గుడ్డపేలికల మూట, ఒక నంచీ, రెండు కుండలూ' ఒక లోటా, నీళ్లు ముంచుకునే డబ్బా తెచ్చుకుంటారు. ఎంత అకస్మాత్తుగా వచ్చారో అంత అకస్మాత్తుగా నామ రూపాలు లేకుండా మాయమైపోతారు. ఒక రోజున లుకలుకలాడి పోయిన సందు మర్నాడు ఖాళీగా శూన్యంగా వుంటుంది. వాళ్ళు ఎందుకు వచ్చారో, ఎలా బ్రతికారో, ఎందుకు వెళ్లిపోయారో ఎవరికీ తెలియదు. పట్టించుకోరు.

ఇతర వ్యాపారస్థులతోపాటు బేరంకోసం ఎదురుచూసే రిక్షావాళ్ళూ ఆ బ్రిడ్జి నీడలోనే నిలుస్తారు. బారెడెత్తు నల్లని విగ్రహం కాయకష్టంతో కండలు తిరిగిన ఒళ్ళు, పట్టుదలతో బిగుసుకున్న దవడలు నవ్వటానికి ఉబలాటపడుతూ మెరిసే చిన్న గుంటకళ్ళు, నూనెపట్టి దువ్విన నిగనిగలాడే క్రాపు, కట్‌బనీనూ, ఖాకీనిక్కరూ— వాడే పోతప్ప. ఆర్నెల్ల నుంచీ ఆ బ్రిడ్జి క్రిందే రిక్షా ఆపుకుంటున్నాడు. కొత్త వూరిలోని గృహిణులు ఎక్కడికైనా వెళ్లవలసి వచ్చినప్పుడు 'బ్రిడ్జికింద పోతప్ప రిక్షా పిలుచుకురా' అంటున్నారు. స్టోరువాళ్ళు రేషను కార్డులవారికివ్వకుండా దొంగగా అందించిన చక్కెర. గోధుమలు, రవ్వా, మైదా, బియ్యం వగైరాలను చురుగ్గా అమ్మిపారేసి లాభంలో వాటా పుచ్చుకుంటున్నాడు. కాలనీలో వాళ్లకి ఎన్నో విధాలా చిన్న సహాయాలు చేస్తూ మంచినమ్మకస్తుడని పేరు తెచ్చుకున్నాడు. లాడ్జీలకి ఆడవాళ్లని తీసుకెళ్తే ఎంత డబ్బు గుంజవచ్చో, బేరం అడగడం నామోషీ అయి ఎక్కువ డబ్బులు పారేసే మారాజులెవరో కనిపెట్టాడు. ఇట్లా పట్నం పోకడలన్నీ అర్థమైనా టెర్లిన్ చొక్కాలు, వాచీ, మెడకి కర్చీపు ఆఖరికి కాకా అంగట్లో టీ నీళ్ళు కూడా అలవాటు చేసుకోలేదు. మట్కా కట్టలేదు. మూడదఫాలు పల్లెకుబోయి ఎనిమిదినూర్లు షావుకారికిచ్చి వచ్చాడు.

స్టోరువాళ్ల వస్తువులు పోతప్ప అమ్మిపెట్టటం చలపతికి సరి పడలేదు. గట్టిగా మందలించాడు. "మా కార్డుమీద పది కిలోల బియ్యం యివ్వమవి నా భార్య వెళ్తే, గోడౌన్‌వాళ్ళు బియ్యం తక్కువి

చ్చారు. అయిపోయినై' అన్నాడు. అమ్ముటానికి నీకు మూట బియ్యం యిచ్చాడు. ఇహ ఎక్కువ సంగతి చెప్పనక్కర్లేదు. నీ అయిదు రూపాయల లాభం నువ్వు చూసుకుంటున్నావు గాని అది ఎక్కణ్ణుంచీ వస్తున్నది? నీలాంటి నాలాంటివాళ్ల ఆకలిలో నుంచీ 'ఏడుపుల నుంచీ వస్తున్నది. తాసిల్దారుతో చెప్తే' ఆ షావుకారువాళ్లు చాలా మంచివాళ్లే! 'ఏమీ కంప్లైంటులేదే' అని ఆశ్చర్యపోతాడు, తన వాటా తీసుకుని. పైనుంచీ కిందిదాకా అందరూ దొంగలే అయిపోయారు ఈ దేశంలో.

'మా వీధిలో పాలమ్మే ఒంటికంటి గంగమ్మ సంగతే తీసుకో. ఒక ఎనుముని వాకిటి ముందు కట్టేసుకుని' పాలపొడిపాలు రోజుకి పదిహేను లీటర్లు అమ్ముతూ పది రూపాయల వడ్డీకి ఆరువేలు తిప్పుతున్నది. పిల్లలకు పాలుకలిపి పొయ్యమని ఏ దేశంవారో ఉదారంగా యిచ్చిన పాలపొడిని చాటుగా అమ్ముకుంటున్న పంతులమ్మ కొడుక్కి డాక్టరుసీటు కావాలని అయిదువేలు లంచం యిచ్చింది. ఆ పాలతో బాగుపడివుండవలసిన పచ్చిపిల్లవాడికి రోగం వచ్చినప్పుడు వాడి అబ్బ యాభై రూపాయల లంచం యివ్వలేదని ఆస్పత్రిలో చేర్చుకోని డాక్టరు బాత్‌రూమ్ గోడల్లో మూడు లక్షలు దాచాడు. ఆ రోగం నుంచీ ఎట్లాగో బయటపడ్డ ఒక్క పీనుగులాంటి పిల్లవాడు పరీక్షల్లో కాపీచేసి పంతుల్ని కొట్టి దొంగనోట్లు మార్చేవాళ్లతోనూ దొంగసారా కాచేవాళ్లతోనూ చేరిపోయాడు. ఆ సారా తాగటానికి డబ్బులేక తనకలాడుతున్న పదిమందికలిసి ఒక పారుగూరివాడిని చంపి జేబులోడబ్బు కొట్టేశారు. చీకట్లో ఒంటరిగా వెళ్తున్న ఆడపిల్లను చెరిచి చంపిపారవేశారు. . . కాటా వాళ్లు అంటావు. వాళ్లను ఎవరు తయారు చేస్తున్నారో చెప్పు!.

నీవు కూడా పోతప్పా! నీవూ నీలాంటి గొర్రెలూను. తాము ఏమిచేస్తున్నారో తమకే తెలియని గొర్రెలు! డబ్బూ అధికారం ఎక్కడుంటేవాళ్లకు దణ్ణాలు పెట్టే గొర్రెలు! ఒక మంత్రి అరవై లక్షలు కట్నమిచ్చి కూతురిపెళ్లి చేశాడు; ఒక ఆఫీసరు ఆరొందల జీతగాడు నెలకు రెండువేలు ఖర్చుపెడుతూ రెండొందల ఎకరాలు సంపాదించాడు; ఒక మామూలు పోలీసు అంతటి మేడకట్టాడు అంటే ఆహా ఓహో అని ఆనందపడిపోయే గొర్రెలు!. . ."

పోతప్పకి చాలా కోపం వచ్చింది. "నువ్వు బతకలేవు. ఎవరన్నా బతుకుతుంటే ఊరుకోలేవు! తెచ్చెర్లు దంచుకోవాలంటే దంచుకో. అయితే మాటలు జాగ్రత్తగారానీ. గొర్లు గొర్లు అంటే మరేదా గాదు' అన్నాడు.

చలపతి నవ్వాడు. మరీ అంతకోపమైతే ఎట్లాగన్నా. కాస్త తగ్గు . . . మనం ఏంచేస్తున్నామో మనకే తెలియటంలేదు, అదే పెద్ద ఆపదగా వున్నదన్నాను. కాదంటవా ఆలోచించుకోని చెప్పు!

'సమాజంలో మనిషి మనిషిగా బతకాలంటే తిండి ఎంత ముఖ్యమో, చదువూ అంతముఖ్యం. తిండిలేని వాడికి బానిసత్వం తప్పదు. చదువులేనివాడు వచ్చిన స్వాతంత్ర్యాన్ని నిలబెట్టుకోలేడు. ముఖ్యంగా నిశ్చితమైన విలువలులేని కాలంలో చదువులేని సామాన్యుడు అయోమయంలో కూరుకుపోతాడు. . .

చదువంటే యీ గుమాస్తా చదువులుకాదు. మనిషిని మనిషిగా నిలబెట్టగల చదువు. నేనెవరు? నాకేంకావాలి? నాచుట్టూ ఏం జరుగుతున్నది? నా పరిస్థితి ఏమిటి? నేనేం చెయ్యాలి? అన్న ఆలోచన పుట్టించే చదువు. సమాజం యొక్క మంచిలో తన మంచి ముడిపడివున్నదన్న జ్ఞానం కలిగించేది. అందరం కలిసే పైకిగాని పోతామన్న సత్యం గ్రహింపుకు తెచ్చేది-ప్రతి ఒక్క మనిషి మంచి చెడ్డలకూ సమాజంలోని ప్రతిమనిషికీ బాధ్యత ఉన్నదనే మూల సత్యాన్ని కొంతవరకైనా గ్రహింపజేసేది. . ."

చలపతి మాట్లాడుతూ వుండగానే పోతప్పలేచాడు. వెళ్తానని చెప్పనైనా చెప్పకుండా వెళ్లిపోయాడు.

ఎవరి తెలివి వారిది. ఎవరి బ్రతుకు వారిది పేవరు. చదివేవోళ్లంతా వూరోళ్లకి పెట్టుకోలేదని అగుడుజెత్తన్నారా? ఈయప్ప పావాపం చాలుసామీ' అనుకున్నాడు.

3

వారం రోజులు చలపతి ముఖం చూడలేదు పోతప్ప. బ్రిడ్జి దగ్గర రిక్షా ఆపుకోలేదు. ఒకరోజున పోతప్ప ఆగిన చోటికి చలపతే వచ్చాడు. 'చాలా కోపంమీదున్నావే' అని నవ్వాడు. ఆ నవ్వుచూస్తే పోతప్పకు మండుకొచ్చింది ఎంత చదువుకున్నోడికైనా గొప్పోడి అంతలావు పొగురు మంచిదికాదు' అన్నాడు వెటకారంగా. 'నేను గొప్పోడి ననుకుని 'ఏదీ మాట్లాడటంలేదు. ఎంత హీనంగా వున్నానో తెలుసుకున్నాకనే యివన్నీ ఆలోచించుకున్నాను' అన్నాడు చలపతి. 'మాటలు బేపార్లిత్తావుగాని నాకు పనుంది పోవాల' అన్నాడు పోతప్ప.

'ఆర్నెల్లబటీ నువ్వు నాకు అన్నదమ్ముడిలాగున్నావు. ఇప్పుడు కోపం చేసుకోవద్దు. రిక్షా యిచ్చినాక రాత్రికి మాయింటుక రా' అన్నాడు చలపతి.

వెళ్దామా వొద్దా అని ఆలోచించుకున్నాడు పోతప్ప, ఆలోచన తెగకుండానే అన్నం తిని చలపతి యింటికి వెళ్ళాడు.

ఇద్దరుగా మూసేసిన పార్కు ముందరి దిమ్మెమీద కూర్చున్నారు. తానుగా ఏమీ మాట్లాడకూడదనీ, చలపతి సమాజం గురించిన ఉపన్యాసాలు ఎత్తుకుంటే నోరు మూయించాలని పట్టుదలగా ఉన్నాడు పోతప్ప. కొంచెం సేపు ఇద్దరూ మౌనంగా వుండిపోయారు.

'పకీరప్ప మేస్త్రీని చూశావుగా...మా నాన్న అచ్చంగాఅట్లాగే వుంటాడు' అన్నాడు చలపతి.

ఖాకీ చొక్కా ఖాకీ పంటూ వేసుకొని తలచుట్టూ మఫ్లరు చుట్టుకుని చేతులు వెనక్కి కట్టుకుని రోడ్లాడ్బే వాళ్ళని అజమాయిషీ చేస్తూ తిరుగుతూ వుంటాడు పకీరప్ప పొద్దున్నే. ఆకలి వంటలో పొగమారిపోయినట్లు నల్లగా నిటారుగా మసిపూసిన వెదురుబద్దలాగా వుంటాడు ఎవరితోనైనా మాట్లాడుతున్నప్పుడు. టపటప కొట్టుకులాడుతాయి కనురెప్పలు. - దేన్నో వెనక్కి తోసేసి దాచిపెట్టాలని ప్రయత్నిస్తున్నట్లు. మఫ్లరు కిందనుంచీ నల్లని మొహంమీద పడుతున్న బూడిదరంగు జుట్టు ప్రాణమున్న మనిషికి సంబంధించినదిలాగా కనబడదు. మంగలి షాపులో కత్తిరించి పారేసిన దాన్లా వుంటుంది. అ పకీరప్పలాంటి మరో పకీరప్పకు ఈ చలపతి కొడుకని ఊహించడం కష్టం.

'మాది ఏవూరని అడగొద్దు. మాది పెద్ద కుటుంబం. మా అవ్వ. అమ్మ. నాన్న, ముగ్గురు కొడుకులూ, ఒక కూతురూను. మా నాన్న కాలేజీలో స్వీపరుగా ఇరవై యేండ్లు పనిచేశాడు. ఇంకా చేస్తున్నాడేమో. దినదినగండం నూరేళ్లాయుస్సు ఉద్యోగాలవి. ఎదుగూబొదుగూలేని జీవితం. ఎన్నేళ్ళు ఎంత పనిచేసినా ప్రిన్సిపాలు ఏనిమిషాన్నైనా ఉద్యోగం పీకేసి యింటికి పంపించవచ్చును... ఆ ఉద్యోగం గురించి అప్పుడు పిల్లలం మాకు తెలియదుగాని, మానాన్న యింట్లో పులి అనుకో. అంతా సిస్టమ్ ప్రకారం జరగాలి. తప్పటానికివేల్లేదు. అంత స్ట్రిక్టుగా వుండేవాడు. ప్రొద్దునే అందరం చద్ది తినాలి. మళ్లీ ఒంటిగంట కొట్టేనే అన్నం. పది నిముషాలు కూడా ముందు పెట్టకూడదు. మళ్లీ రాత్రి ఎనిమిది గంటలకే. పది గంటలకు అందరూ పడుకోవాల్సిందే. ఆదివారం పిల్లలందర వూరి బయటికి వెళ్ళి వారానికి సరిపడా పొయిలోనికి కంప తీసుకురావాలి. శనివారం అందరం తలకి నీళ్ళు పోసుకోవాలి. అబద్దం, దొంగతనం అన్న మాటలు చెవిన పడకూడదు. ఎవరన్న అబద్ధం చెప్పినట్లు తెలిస్తే తోలు ఒలిచేస్తాడు. పండగనాడు తప్పించి సినిమా లేదు. కాలేజీలో పార్టీ లున్నప్పుడు మేం ఎంత సంబరంగా ఎదురుచూసేవాళ్లమో! మా నాన్న వచ్చేవరకు కాచుకొని వుండేవాళ్లం. ఒక్కొనాడు మైసూర్ పాక్ ముక్కలు, బూందీ, కారాలూ, పకోడీలూ అరటిపండ్లు ఏవైనా తెచ్చేవాడు. అందరం కూర్చుని ఎంత ఆనందంగా తినేవాళ్లమో! దసరాలో పండగ ఈనాములు తెచ్చేవాడు. అ డబ్బుల్తో తలోజతా బట్టలు కుట్టించేవాడు, ఆ సంవత్సరానికి. అబద్ధం ఆడటం, మోసం చేయటం ఒకరికి తలొంచటం మాకు తెలియదు. పట్టుదల, క్రమశిక్షణ బాగా తెలుసు. అట్లా పెరిగాం మేము. ఒక పద్ధతి ఒక న్యాయం జీవితాన్ని శాసిస్తున్నదన్న విశ్వాసం అందులో కష్టపడి పనిచేస్తూ సుఖంగా నిలువగలమన్న ఆశ నాలోని మూలం అయింది. ఏంతిన్నాం, ఎంతతిన్నాం అన్నది ముఖ్యం కాలేదు. మాకు ఏ మంచి తిండి లేకపోయిందో, ఏ గొప్ప అవకాశాలు లేకుండా పోయాయో అన్న చింత మాలోని భాగం కాలేదు. ఏది యివ్వబడిందో దానిలో బ్రతికాం. యివన్నీ అప్పుడు నేను ఆలోచించుకోలేకపోయినా జరిగింది అది.

మా అన్న బి. ఏ. రెండో సంవత్సరంలో వున్నాడు. నేను యస్. యస్. యల్. సి. మంచి మార్కులతో పాసై పి. యు.సిలో చేరాలనుకుంటున్నాను. అప్పుడు కాలేజీలో స్వీపరుపని ఖాళీ పడింది. అన్ని వస్తువులకీ ధరలు పెరగడంతో యింట్లోజరుగుబాటుకష్టంగా వుంది. నెలకోసారి తినే మాంసం చేపల్లాంటివి ఒదిలేశాం, కొనలేక. పాలు. పెరుగు, గ్రుడ్లు అన్నవి మాకు ఎప్పుడూ లేవు. ఇప్పుడు పచ్చిమిరపకాయలు, వంకాయలు,ఆకుకూరలు మాత్రం యింటికి తెస్తారు. అవి కొనటమే కష్టంగా వుంది. పప్పు పదార్థాలు అందకుండా పోయినై. పులుసులోకి తాలింపు మానేశాం, నూనెధర పెరిగాక.... నెలాఖరు వస్తుంటే ఒంటిపూట భోజనం, రెండోపూట రాగిగంజి అప్పుడు స్వీపరుపనిలో నన్ను చేరమని మానాన్న చెప్పాడు. 'ఈ కాలంలో బి. ఏ. చదివినా ఈ స్వీపరు పని కూడా దొరకని వాళ్లు వున్నారు. వుద్యోగాలు దొరకడంలేదు. ఇప్పుడు యిందులో చేరితే నిమ్మళంగా ఎటెండర్‌గా స్టోరుకీపరుగా, గుమాస్తాగా-యింత తెలివి

గలవాడివి నీ అదృష్టం కొద్దీ యింకా పైకే వెళ్తావు.' అన్నాడు. అప్పుడు నాకు పదహారేళ్ళు. మా అన్నకు ఇంకో ఏడాది కష్టపడితే బి. ఏ. అవుతుంది. కాబట్టి నేను పనిలో చేరాలి. ఆఫీసు గుమాస్తాలు అయ్యవార్లు, ప్రిన్సిపాలు, ఎంప్లాయిమెంటు ఆఫీసు-అందర్నీ మంచి చేసుకుని అడుక్కొని అపని నాకు వేయించాడు. కొడుకు చేతికి అంది వచ్చాడని సంతోషించాడు.

మొదట నాకేమీ అనిపించలేదు. కాని కాలేజీ తెరిచాక మా స్కూల్లో నా కంటే తక్కువ మార్కులు వచ్చిన వాళ్ళు అదే కాలేజీలో చదవటానికి వస్తుంటే, నేను వాళ్ళ కూర్చునే కుర్చీలు బల్లలు దులపటం ఊడవటం మంచినీళ్లందివ్వటం చాలా కష్టమనిపించింది. ఎవరితో చెప్పుకోలేను. ఏమీ చెయ్యలేను. 'సరే' మేం పేదవాళ్లం. పేదగాపుట్టాం. కాదనుకుంటే మారిపోతుందా?' అనుకున్నాను. అయినా నా గుండెలో కనపడని గాయం ఏర్పడింది. తిండికి జరగని వాళ్లకి 'సమానత్వం; స్వాతంత్ర్యం' అనేవి ఉత్తమాటలు !.

ఇదివరలో నాతో చదివిన ఒక హరిజన విద్యార్థికి ఈ కాలేజీలో స్కాలర్‌షిప్పు వచ్చింది. అట్లా వచ్చినవాళ్ళు పావలా అరా సీపర్లు అడిగితే యివ్వటం మామూలంట. అబ్బాయిని పావలా యిమ్మని వెంట వెళ్లాడు మా నాన్న. 'నేను మాదిగోణ్ణని గవర్నమెంటువాళ్ళు నాకీ డబ్బిచ్చారు. నా కంటే కనాకష్టపువాడివా, నన్నడగటానికి ?' అనేసి యివ్వకుండా వెళ్లిపోయాడు. అది చూచిన నాకు మా నాన్నమీద చాలా కోపం వచ్చింది.

ఇంతలో దసరా యినాముల కోసం వేట ప్రారంభమైంది. స్టూడెంట్ల దగ్గర, లెక్చరర్ల దగ్గర చిన్న ఉద్యోగులు అడుక్కుంటున్న తీరు చూశాను. ఇతరులకు ఏదైనా అందించటమే మహాభాగ్యం అనుకున్నట్లు వాళ్ల నోట్లోంచి మాటరావటమే తడవుగా కాళ్లకు కాళ్లు కొట్టుకుంటూ పరుగెత్తి పనులు చెయ్యటం చూశాను. మా నాన్నను ఆ పరిస్థితిలో చూడటం నాకు షాక్ అయింది. మా బ్రతుకు యింకో రకంగా కనిపించింది. అసలు మా నాన్న జీతంలో ఇంత కుటుంబాన్ని ఎట్లా జరిపాడు? కడుపుకట్టుకుని — ఒక సినిమాలేదు, ఒక బీడీలేదు, టీ నీళ్లు కూడా లేవు — ఏ అలవాటూలేదు. ఎందరి మంచికోసం పాకులాడాడో, ఎందరి కాళ్లు పట్టుకున్నాడో! ఎందరో విసిరేసిన పావలాలు. స్టూడెంట్సు దగ్గర ప్రాధేయపడి అదిరించి బెదిరించి సంపాదించుకున్న అర్ధాలు, అయ్యవార్ల అవసరాలకోసం పరుగెత్తి పాకులాడి తెచ్చుకున్న రూకలు అవిలేకపోతే మేం బ్రతకలేము! మేము చెయ్యవలసిన పని చేస్తున్నాం, మా బ్రతుకు మేం బతుకుతున్నాం అనుకోవటం మనిషి లక్షణం. అయితే మేము కుక్కలం !.

ఒకనాడు నేను యింటికి వెళ్తూ మా నాన్నతో ఏదో చెప్పాలనివెళ్లాను. అప్పుడే స్టూడెంట్సు పార్టీ ముగించుకొని వెళిపోయినట్లున్నారు. వాళ్లు వదిలేసి వెళ్లిపోయిన పళ్లాలు కప్పులు అక్కడే వున్నై. ఇద్దరు ప్యూన్లు మా నాన్న అక్కడ తిరుగుతున్నారు. సగం కొరికేసిన మైసూరు పాకులు ఒకరికంటే ముందు ఒకరు పోటా పోటీగా చేజిక్కించుకుని జేబుల్లో కుక్కుకుంటున్నారు. మిగిలిపోయిన మిక్చరు కాగితాల్లో పోగుపోసుకుంటున్నారు. గులాబ్‌జామ్ తిన్నపళ్లాల్లో మిగిలిన చక్కెర పాకమంతా చేరలోకి ఒంపుకుంటూ గబగబా తాగేస్తున్నాడు మా నాన్న. నన్నుచూచి ఠక్కున ఆగిపోయాడు. అంతలోనే సర్దుకొని రారా, నువ్వుకూడా తాగు, మంచి చలవచేస్తుంది అన్నాడు. నాకు మతిపోయినట్లయింది. 'యివాళ కాలేజీలో ఏదో టీ పార్టీ వుందంట. మా నాన్న తీపితెస్తాడు! 'నాన్న ఎంతెచ్చావు, నాన్నా!' పొట్లంవిప్పి తెచ్చినవి మాకందరికీ తుంపి పెడుతున్న నాన్న. పెళ్లింటి వెనుక పారేసిన విస్తళ్లకోసం ఎగబడుతున్న కుక్కలు.

ఎవరిమీదో ఎందుకో తెలియని కసి నాలో పెరిగిపోయింది. నేరుగ ప్రిన్సిపాల్ రూమ్‌కి వెళ్లాను. నేను చేరాక యీ అయిదు నెలల్లో రెండు ప్యూను పోస్టులు ఖాళీపడ్డాయి. ప్రిన్సిపాల్ ద్రాక్షతోటలో ఆర్నెల్లనుంచీ ఉచితంగా పని చేస్తున్నవాడికి ఒకటి ఇచ్చేరు. మూడు వందలు లచం యిచ్చిన వాళ్లకి రెండోది యిచ్చారు. మిగతా డిపార్టుమెంటులు యింకా అన్యాయంగా వున్నాయి. ఇంకో ఇరవైఏళ్ల తర్వాత ప్యూనుగానో స్వీపరుగానో అచ్చం మా నాన్నలాగా వుంటాను నేను. సందేహంలేదు. ఒక ఖాళీలో నన్నెందుకు వెయ్యలేదని ప్రిన్సిపాల్‌ను ఘాటుగానే అడిగాను మాటా మాటా పెరిగి ఆ వుద్యోగానికి రిసైన్ చేసివచ్చేశాను. ఏమిరా, ఇంట్లో అందరం బతికి వుండాలని లేదా నీకు? బంగారమంటి ఉద్యోగం పోగొట్టి అందర్నీ చంపేసేవి గదరా అని యింటిల్లపాదీ ఘోష పెట్టారు. అప్పుడు యింట్లోంచి రావటం మళ్లీ వెళ్లలేదు... అన్నాడు చలపతి.

'మరి పెళ్ళి' అడిగాడు పోతప్ప.

'పెళ్లా?' నవ్వాడు చలపతి. 'నాతోపాటు కష్టపడగల కూలి

పనిచేసే సావిత్రిని నేనే చేసుకున్నాను. ఏమి కులమని పట్టించుకుండా గుళ్ళో తాళి కట్టాను.'

'పెద్దోల్ల మాట యిని యింటోవుంటే వాల్లు అన్నీ చూసి చేత్తారు. మరి నీవు బేటికొచ్చేలిత్తివి...' సానుభూతితో అన్నాడు పోతప్ప.

'ఇప్పుడు నాకేం తక్కువ? సావిత్రికేం తక్కువ?' నవ్వుతూ అన్నాడు చలపతి.

'ఇప్పుడేం తెలుత్తుంది? ముందుకి గదా తెలిసేది! ఇల్లు, వూరు, కులం, అయినోల్లు అన్నిటినీ యిడిసేత్తే యింగమిడిసేంది... నీ అదురుష్టం బాగులేదు. అంతే...'అన్నాడు పోతప్ప ఖచ్చితంగా.

'మా వాన్నలాగా వుంటే ఫర్వాలేదంటావు! బతకలేక, చావలేక నేనూ మనిషినే అనుకునే కుక్కలాగా!....'

'నీకు ఆలోచనలు జాత్తి అన్నా, మీ నాయనలో నాకేం తప్పు కనపడలా. కాలాన్ని బట్టి నరుకోవాల్సి వత్తుంది మీ నాయన ఏం జేసినాడు? ఒకరికి అప్పు ముంచేసినాడు? తలకాయలు దీసివాడా? తాగి వాడా? జేలుకి బోయినాడా?... మరేదాగా బతుకుతున్నాడు. కాలం బాగా లేదులే. బ్రమ్మయ్యగారు చెప్పలేదా? వీరబోగవసంతరాయలు అప్పుడే పుట్టి బూమి అడుగున విద్దె నేర్చుకుంటున్నాడంట. ఆయన వత్తే కలికాలం ఆకరయిపోతది. సత్తెవంతులు ఒత్తులై నిలుత్తారు. తతిమ్మా జనం నాశనమై పోతారు... పోతప్ప లేచాడు.

'సత్యం ఏది? సత్యవంతులు ఎవరు...'
ఇద్దరూ యిండ్లకు బయలుదేరారు.

'రావంత తిక్క. అంతే' అనుకున్నాడు పోతప్ప.

4

ఒకనాడు చెప్పాపెట్టకుండా పోతప్ప చెల్లెలు బేరమ్మ, మొగుడు అంజనప్ప ఆరుగురు పిల్లల్తో వచ్చి దిగారు, పట్నంలో బతుక్కుందామని. వాళ్లరాక పోతప్పకి సరిపడలేదు. అంజనప్ప సోమరి, తాగుబోతు. అట్లాంటి వాళ్ళంటే పోతప్పకి అసహ్యం. అయినా పైకి ఏమీ అన లేదు. అంజనప్ప వూళ్ళోకి వెళ్లి తిరిగి పని దొరకలేదంటూవచ్చి తిని ఎటో పోయేవాడు. పని దొరికినవాడు అసలు రాలేదు.. బ్రిడ్జిఅవతల చిన్న యింట్లో కనిపించాడు. అక్కడ కాటా వాళ్ళు చేరతారు. తాగుడు, పేకాట. అందులోనే మట్కావాడు. వాళ్ళకి రాత్రీ పగలూ లేదు. ఎప్పుడూ కీచులాటలు. అంజనప్పని అక్కడ చూచిన పోతప్ప నిప్పు తొక్కిన కోతిలాగా యింటికొచ్చి పడ్డాడు.

'ఏమిటిగా మీరీవూరొచ్చింది? బతుక్కోటం, బాగుపడటం మీకు ఎప్పటికీ లేదు. ఆడు అసలే తాగుబోతు. ఈడ కాటా నాకొడుకుల్తో సేరి జేలు పాలౌతాడు' అన్నాడు బేరమ్మతో.

బేరమ్మకి మాట పడటం అలవాటులేదు. 'ఆడ నాకు కూలి వున్ననాడుండె, లేన్నాడు లేకపోయె. తిండికి జరక్క ఏవైతేకానిమ్మని ఎల్లొచ్చేసినం. ఎల్లగాలం నీమీందనేబడి తింటామనుకుంటివా? మా బతుకు మేమే బతుక్కుంటంగాని' అన్నది కోపంగా.

ఆరోజే రెండు తడికెలు తెచ్చుకున్నారు, బ్రిడ్జిక్రింద చేరటానికి. దానికి పోతప్ప అడ్డం చెప్పాడు· 'ఆడ మరీ అన్యాయపోల్లుంటారు. అంతగా మానం, మరేదా యిడిసేసినావా? ఇంగా నానాల్లుండు. అంగిడో యాదో సూసుకుందం' అన్నాడు.

'తిండి జరగనోల్లకి మానం మరేదా యేంది!' అని సామాను బొంతా యెత్తుకుని వెళ్లిపోయారు.

రెండు రోజులు బేల్దారీపనికెళ్లి తరువాత పని దొరకలేదని ఉండిపోయాడు అంజనప్ప. పోతప్ప సాయంతో బేరమ్మ బ్రిడ్జికిందే యింటిముందర కూరగాయల బేరం పెట్టుకుంది. ప్రక్కనే పొయ్యి పెట్టుకుని వేడి బజ్జీలువేసి అమ్ముతుంది. ఎట్లాగో పస్తులు లేకుండా నెట్టుకొస్తున్నది. అంజనప్ప సంపాదించింది తనే తాగేస్తాడు. నెల తిరిగే సరికి ఈ రకంగా స్థిరపడి పోయారువాళ్లు.

ఎవరితోనూ చెప్పకుండా వూళ్ళోంచి మకాం ఎత్తేశాడు చలపతి. ఎక్కడికి వెళ్ళాడో ఎవరికీ తెలియదు. ఒంటికంటి గంగమ్మ దగ్గర పదకొండు రూపాయిల వడ్డీకి రెండుదఫాలుగా ఎనిమిది వందలు అప్పతీసుకున్నాడట. దానిమీద ఒక ఎనిమది వందలదాకా వడ్డీ కట్టాడు. ఇంకా వెయ్యిదాకా బాకీ యివ్వాల్సి వుందట. ఇదికాక పాల బాకీ నలభై వున్నదట. ఆవిడ రంకెలు వేస్తోంది. కాకావానికీ పెరుగమ్మికీ వెళ్లేముందురోజునే బాకీ యిచ్చేశాడట. ఇంటద్దె పదహారు రోజులీ, శెట్టి అంగట్లో వందరూపాయిలదాకా యివ్వలేదట.

'లోకమంతా సెడిపోయిందన్ని మరామ్మతు సెయ్యాలన్న

కబుర్లు చెప్తాడు. ఆకిరీకి అప్పులు ముంచేసి, వూపిచ్చుకొని పోయినాడు!' అనుకుంటే పోతప్పకు కొంత తృప్తి కలిగింది.

బ్రిడ్జికొక ప్రక్కన అరివిగాని మైదానం వున్నది. ఆ మైదానంలో కట్టేస్తే, బ్రిడ్జిక్రింద బేరంచూసుకుంటూ లచ్చుమూ బేరమ్మా ఒక కన్ను అటుంచు తారన్న ఆలోచనలో ఒక కోదమనీ ఒక పొట్టేలు పిల్లనీ కొన్నాడు పోతప్ప. మధ్యాహ్నాలు బ్రిడ్జి నీడలో రిక్షాలో పడుం వార్చి మైదానంలోని పొటేలు పిల్లల్ని చూస్తుంటే పోతప్పకు ఎంతో తృప్తి, ఆనందం కలుగుతుంది.

ఆరోజు మంచి బరువుల్తో రిక్షా తొక్కాడు ఉదయంనుండి. ఇద్దరాడవాళ్లను, నలుగురు పిల్లల్ని సామానుతో సహా తీసుకెళ్లి దించివచ్చేసరికి మిట్టమధ్యాహ్నం అయింది. ఉస్సురంటూ బ్రిడ్జి క్రిందికి చేరాడు. లచ్చుము యివాళ తమలపాకులు తేలేదు. ఉజ్జప్పకు జ్వరంగావుందని యింట్లోనేవుండిపోయింది. బేరమ్మ కూరగాయల ముందు కూర్చుని బజ్జీలు కాలుస్తున్నది. అంజనప్ప ఫుల్లుగా పీకేసి నట్లున్నాడు. దిక్కు తెలియకుండా ఒట్టినేలబడి దొర్లుతూ వాదురుతున్నాడు.

'అడివనేహోయి. పైసావని సెయ్యడు...తాగటానికి దుడ్డెట్టా చిక్కిందో. పనికి గూడా బోలేదే యీ నడమ' అనుకున్నాడు పోతప్ప. అలిసినచూపు అలవాటుగా మైదానంవైపు పారింది. అక్కడ గడ్డిపరకలు కొరుకుతున్న పొటేలు పిల్ల కనిపించింది. ఎవరో నీపు మీద చరిచినట్లు ఉలిక్కిపడి వీటూరుగా కూర్చున్నాడు. 'బేరమ్మా, రెండో పొట్టేలు పిల్లేదే?' అన్నాడు అదుర్దాగా. బేరమ్మ బజ్జీలమీదినుంచీ చూపు తిప్పకుండా 'యావో, నాకేం దెల్సు. ఆయప్పనే అడుగు' అన్నది. దాని గొంతులో పోతప్పకేం విన్పించిందో, ఒక్క ఊపులో రిక్షాదిగి అంజనప్ప దగ్గిరి కెళ్లాడు. వాడి చొక్కా కాలరు పట్టుకొని యీడ్చి కూలేశాడు. 'పొట్టేలు పిల్లేది?' అన్నాడు. అంజపన్నకి కాస్త తెలివొచ్చింది. 'యాటికి బోయిందో...నేనేం కావిలా?' అన్నాడు. 'తెల్దా నీకు? తాగుబోతు నాకొడకా...నీకు తాగటానికి యాటిమంటే వొచ్చిందిరా?' గసపోసుకుంటూ అంజనప్పని విదిలించేస్తున్నాడు పోతప్ప. ' ఎవురో మారాజా...గొర్లు దోలకపోతా పది రూపాయలిచ్చిండు నాకు...దరమరాజా...ఏం, యియ్యకూడదా ?...' అన్నాడు అంజనప్ప నవ్వబోతూ, తూలుకుంటూ.

పోతప్పకి ఆలవిమాలిన కోపం వచ్చింది. బేరమ్మ పొయ్యికాడి కట్టెపుల్ల అందుకున్నాడు. 'దరమరాజా వూర్కే యిచ్చినాడేవిరా...పొట్టేలు పిల్లేది?...యాభై రూపాయల కుర్రని పదిరూపాయలకి దారపోసినావురా...' అంటూనే కసిదీరేట్లు ఉతుకుతున్నాడు అంజనప్పని. చేతిమీదా నుదుటిమీదా చీరుకుపోయి రక్తం కారుతున్నది.

'అమ్మో, నాయనో, రగతం, సత్తావుండాడన్నా' అంటూ బేరమ్మ పరుగెత్తు కొచ్చింది. అంజనప్ప రక్తం చూసుకుని 'అయ్యో...అయ్యో...' అంటూ నేలమీదికి దబ్బుమని బోర్లా పడిపోయాడు. పడుకునే బూతులు తిడుతున్నాడు.

ఆ దోవన ఎక్కడికో బయలు పోతున్న పోలీసు వాను వీళ్లను చూసి తక్కున ఆగింది. ఒక పోలీసు దిగివచ్చాడు. పోతప్ప చెయ్యి పట్టుకుని, కట్టెలాగి క్రిందపడవేసి 'పద, స్టేషనుకు' అన్నాడు. పోతప్పకి నోట మాట రాలేదు. తత్తరబిత్తర పడిపోయాడు. అంజనప్ప తిట్లు నిలిపి, ఏం జరుగుతున్నదో అని తలెత్తి చూశాడు.

బేరమ్మ పోలీసు కడ్డంపడుతూ 'మా వోడేనయ్యా! మా అన్నే. ఆడు తాగి దొంగవని జేత్తేను కోపగిచ్చుకున్నాడు. అంతేనయ్యా...పోతప్ప, అదిగో ఆ రిక్షా తొక్కుతాడే, మాయన్నే...మెం, ఎం ఒగిటే' అని బ్రతిమలాడుతోంది.

పోలీసు తిరుగుమాట లేకుండా అంజనప్పని చూసి 'నువ్వు కూడా రా' అనేసి పోతప్పను లాక్కుపోయాడు. అందరూ ఎక్కగానే వాను స్టేషనుకి వెళ్లిపోయింది.

5

జైలు గదిలో కూర్చున్న పోతప్ప దిగులుపడిపోయాడు. పోలీసోళ్లు చితకదంతారా? ఆఖరి ఏం జేస్తారో! లచ్చుమూ ఉజ్జప్పా ఏం జేస్తున్నారో...తలచుకున్న కొద్దీ కడుపులో గుబులు పొర్లుకొస్తున్నది. పోతప్ప ఎప్పుడూ తప్పు చెయ్యలేదు. ఒకరిచేత వీడిట్లాంటివాడు అనిపించుకోలేదు. ఇప్పుడు ఏకంగా జైలుకే వచ్చేశాడు! తన కర్మని నిందించుకున్నాడు పోతప్ప. సరిగ్గా వాడిని కొడుతున్నప్పుడే పోలీసోళ్ల కళ్లబడ్డాడు. 'ఆడు నా కోదమని అమ్ముకుతిన్నాడు. ఆణ్ణి జైలు కెయ్యాలగాని ఎన్నెందుకు' అని పోలీసాయన్ని ఎంతేనా అడిగాడు. ఇంతాజేసి అంజనప్పగాణ్ణి ఇంటికొదిల్నారు. పోతప్ప లోనికి

దోసినారు. తప్పు ఆడిలో వుందా, లేదా? ఇప్పటికీ తల్చుకుంటే కడుపుడికిపోతుంది. బంగారంటి కోదమ. వెల్ల కాళ్లది. నంద్యాల సైడుది. మంచిజాతిది. ఏడాదికంతా ఎక్కివచ్చేది, నూటయోభై పలికేది. వృథాగా కల్లంగడికి ధారబోసినాడు. దొంగ నాకొడుకు. ఆడది సంపాదిచ్చి పెడితే తిని కాళ్ళుబారజాపుక్కూర్చునేదిగాక... వాణ్ణి తుక్కుతుక్కుగా చితగ్గొట్టి మట్టిలో పొర్లించి మొగాన తుప్పుమని వుమ్మెయ్యాలి. అందరికీ శనిపట్టినట్టు పట్టినాడు! అట్లాంటివాడిని ఏంజేసినా తప్పులేదు—అనుకుంటూవుండగానే తనపరిస్థితి జ్ఞాపకం వచ్చి అంతకసీ చప్పున చల్లారిపోయింది. తాను జైల్లో వున్నాడే! తప్పు తనదే అయిందే! మనసంతా అయోమయం అయిపోయింది. ఏదో అర్థంకాని భీతి పట్టుకున్నది.

పోతప్పని రెండోరోజు సాయంత్రం జైల్లోంచి వదిలేశారు. పోలీసులు రెండునూర్లు యిస్తేనే ఒదుల్తామన్నారనీ, యింట్లో దాచుకున్నది, రెండో పొటేలుపిల్లని అమ్మింది, అక్కడా అక్కడా అప్పుచేసిందీ అంతా జతజేసి తెచ్చికట్టానని చెప్పింది లచ్చుము. జైల్లోంచీ ఒదిలారన్న సంతోషం ఆవిరైపోయింది. మిగిలిన పొట్టేలు పిల్ల, దుడ్డు అన్నీ పోయినాయి. అప్పు మిగిలింది లచ్చుము దగ్గర మిగిలున్న రూపాయి యిప్పించుకున్నాడు. 'నువ్వు ముందుపో. నేను ఒత్తాలే' అని లచ్చుముని పంపించేశాడు. మనసులో అర్థంకాని ఆవేదన. చలపతి జ్ఞాపకం ఒచ్చాడు. 'చలపతివుంటే బాగుండేది' అనుకున్నాడు.

రెండు సీసాల సారాయితాగేసరికి పోతప్పకి గాలిలోతేలిపోతున్నట్లుంది. కొంచెంసేపు నవ్వాలనీ కొంచెంసేపు ఏడవాలనీ అన్పిస్తోంది. కళ్లలోంచీ ముక్కులోంచీ నీళ్లుకారిపోతున్నై. తాను గొప్పవాడైనట్టు, ప్రపంచాన్ని శాసించగల వాడైనట్టు, ఏదో స్వతంత్రంవచ్చేసినట్లుగావుంది. నేరుగా రిక్షానిలుపుకునేచోటికి వచ్చాడు. బేరమ్మ అంగట్లో పెద్దకొడుకునిపెట్టి ఎక్కడికో వెళ్లింది.

బ్రిడ్జి ఎత్తుగా ఠీవిగా నిల్చుని ఆకాశంమీద గీత గీస్తోంది. 'సెబాస్' అన్నాడు పోతప్ప. క్రిందప్రాకులాడుతున్న మనుషుల్ని లెక్కజెయ్యకుండా వాళ్లకందనిచోట పైన వున్నది బ్రిడ్జి. దానిముందు అన్నీ నలుసులు! ఆహా, ఏం బ్రిడ్జి! ఎంత బ్రిడ్జి! ఎంత ఖరీదైన గొప్పబ్రిడ్జి! కాసేపు అలా ఆనందపడిపోయాడు పోతప్ప.

ఆనందంగా బ్రిడ్జి ప్రక్కనుండే మైదానంలోకి చూచాడు. అక్కడ నాలుగావులూ, ఒక నల్లమేకా తిరుగుతున్నై. ఒక కోదమా, ఒక పొట్టేలు పిల్లా లేవు. పోతప్పకు గుండెను అంకుశంతో పొడిచినట్లైంది. తనకేదో ఘోరమైన అన్యాయం జరిగిపోతున్నట్లనిపించింది. అదేమిటో సరిగ్గా అంతుబట్టలేదు. ఏడుపొచ్చింది. భోరుమని ఏడ్చేశాడు.

కొంచెంసేపు ఏడ్చి, తలెత్తి చూశాడు. పెద్ద భూతంలాగా బరువుగా నిల్చునివుంది బ్రిడ్జి. పైనపోయే కారుల్ని బస్సుల్ని తప్పించి, క్రిందవుండే ప్రాణుల్ని తుస్కారిస్తున్నట్లుంది అది. భూమ్మీద బ్రతుకుతున్న పేదజనంమీద నిలబడి వాళ్లని అణిచేస్తున్నట్లుగా వుంది అది. కంట్రాక్టర్లు, ఇంజనీర్లు ఇంకా ఎందరో పెద్దలు మరింతగా బలుస్తూ బక్కజనంమీద నిలబెట్టారుదాన్ని. సిమెంటు బదులు ఇసుక పోసి కట్టారు. ఇట్లాటివే స్కూళ్లు, బ్రిడ్జిలు, డాములు ఎన్నో కూలిపోతున్నై. ఇదీ ఎప్పుడో కూలిపోయి క్రింద అందర్నీ పూడ్చేస్తుంది. బేరమ్మ పిల్లోళ్లు అందరూ దాని క్రింద బజ్జి బజ్జి అయిపోతారు. ఎంత అన్యాయం! పోతప్పకి కళ్లల్లో ముక్కుల్లో నీళ్లు కారిపోయాయి. ఆ బ్రిడ్జినే నాశనం చెయ్యాలన్నంత కోపం వచ్చింది.

కళ్లు తుడుచుకుంటూ కోపంగా చూశాడు పోతప్ప. ఎదురుగ్గా ఆర్. టీ. వో. గారి కారు షెడ్డు తాలూకు పెద్ద పెద్ద తడికెలు బంగారపు తలుపుల్లా మెరుస్తున్నాయి సంధ్య వెలుగులో. వాటిని చూసినకొద్దీ పోతప్ప కోపమంతా వాటిమీదికి తిరిగింది. ఈ షెడ్డుండే సందులోనే బేరమ్మ చేరింది మొదట. ఆ సందులో చిన్న తడికెలు పెట్టుకుని వాటికి ఎర్రమన్ను పూసుకున్నది. నేలంతా చిక్కని పేడ నీళ్లు చల్లి గట్టి జేసుకుని అలుక్కున్నది. 'నువ్వవతలికి పో. మా కారు ఎదురుగా వుండాలి' అని మున్సిపాలీ వాళ్లని పిలుచుకొచ్చి దాన్ని అవతలికి తరిమారు. వాళ్లు షెడ్డు వేసుకున్నారు. ఆ మునిసిపాల్టీవాడికి వాళ్లెక్కువ. వీళ్లు తక్కువ. ఎక్కడ జూసినా అన్యాయం! అన్యాయం! బడుగు వాళ్లని ఈగల్ని తోలినట్టు తోల్తారు.

తలచుకున్నకొద్దీ పోతప్ప రెచ్చిపోయాడు. నేరుగా వెళ్లి

ముందు తడికెలు రెండూ వూడబీకి క్రిందికి విసిరేశాడు.

లోపల కారులేదు. శంకరరెడ్డిగారు అంతకుముందే లయన్స్ క్లబ్ మీటింగుకి వెళ్లారు.

ఈ ప్రక్కా ఆ ప్రక్కా సందులో వుండే వాళ్లందరూ బయటికొచ్చారు. వీధిలో చుట్టుప్రక్కల వుండేవాళ్లందరూ గుంపు జేరి చోద్యం చూస్తూ నిల్చున్నారు.

'ఎందుకప్పా, వాళ్ల షెడ్డు పీకుతున్నావ్?' అన్నారెవరో.

'అది నాది!' అన్నాడు పోతప్ప రొమ్ము విరుచుకుంటూ.

'నీదా? ఎట్టా నీది?'

'అసలు మాదే. తరువాత మేమే యిచ్చాం.'

ఎవరో పరుగెత్తుకుంటూ ఎదుటి యింట్లోకి వెళ్లి కల్యాణమ్మగారితో చెప్పారు. ఆమెకు ఏం చెయ్యాలో పాలుపోక కిటికీలోంచి చూస్తూ నిల్చుంది.

తడికెలు కట్టిన గుంజల్ని బలంగా పీకి విసిరేశాడు పోతప్ప. చుట్టూ వుండే జనం అవి తమమీద పడతాయేమోనని కొద్దిగా వెనక్కి జరిగారు.

'తడకలూ గుంజలూ నీవేనా?'

'నావే'

జనాన్ని చూసినకొద్దీ పోతప్పకి ఉత్సాహం హెచ్చిపోతున్నది. తానేదో ఘనకార్యం చేస్తున్నట్లుగా ఉబ్బిపోతూ ఒక గుంజను చేత్తో పట్టుకుని, క్రిందపడున్న తడికెలమీద ఠీవిగా నిల్చున్నాడు. జనానికి ఏమి జరుగుతుందో చూద్దామన్న ఆసక్తితోపాటు వాడి ప్రవర్తనకు నవ్వూ వస్తున్నది.

'షెడ్డు వాళ్లది. నీదెట్టా అవుతుంది?'

'ఓరి ఎర్రినాయాలా, నీదేంది? వాదేంది? ఆళ్లదేంది? ఎవుడి చేతికొస్తే అడిది సొమ్ము' కళ్లల్లోని నీళ్ల తుడుచుకున్నాడు. 'నేను రిచ్చాదొక్కి కట్టపడి సంపాయించుకున్న దుడ్డేయ్యి? నా పొట్టిపిల్లలెయ్యి? సెప్పు...' ముక్కు తుడుచుకున్నాడు. తన తెలివితేటలకి ఆశ్చర్యం ఆనందం కలిగాయి పోతప్పకి. చలపతి జ్ఞాపకం వచ్చాడు. 'సాపకింద బురద నీళ్లల్లె పరమారతావుందిరా కొత్తపద్దతి. నీ సొమ్మనివపోయి కుల్లు కంపు గొడతావుందిరా...నాయం నాయం అని నాయాలు సెప్తావుండావె, యాడుంది నాయం?' చుట్టూ అందరినీ ఉరిమి చూశాడు.

ఇంతవరకూ కిటికీలోనుంచీ చూస్తున్న కల్యాణమ్మగారికి ఆవేశం వచ్చింది. 'ఇది ఊరా అడవా? పట్టపగలు నట్టనడివీధిలో ఒక తాగుబోతు వెధవ పెద్దా చిన్నాలేకుండా యీవిధంగా తందనాలాడుతూవుంటే మర్యాదస్తులకి దిక్కులేకుండావుందే! ఏమిరాజ్యం యిది!" అనుకుంది. వాళ్ల పనిక్కుర్రాడు ప్రసాదుగాడు పోలీసు స్టేషనుకి ఫోనుచేశాడు. స్టేషనుమంచీ యిద్దరు పోలీసులు రిక్షాలోనూ, ఇద్దరు సైకిళ్లమీదా తక్షణం బయల్దేరుతున్నారని సబ్ ఇన్‌స్పెక్టరు ధైర్యం చెప్పాడు.

పోతప్ప ఉపన్యాసం ఆపి గుంజలురెండూ భుజాన వేసుకుని యింటికి బయల్దేరాడు. ఇంటిదగ్గరి కొచ్చేసరికి కొద్దిగా తెలివొచ్చింది. పిల్లవాడి ద్వారా విషయంవిన్న బేరమ్మా అచ్చమ్మా పరుగెత్తుకొచ్చారు. వాళ్ల సందు మొగలోవుండే బంకు యజమాని గుంజలు రెండూ మురుగు కాలవలో పారేయించి పోతప్పని అంగడి వెనుక దాచిపెట్టాడు.

ప్రసాదుగాడు సంగతి యావత్తూ కథారూపంగా వివరిస్తూవుంటే, గంభీరంగా తలూపుతూ హెడ్డు ముందొస్తుంటే, వెనుక ముగ్గురు పోలీసులు వచ్చేశారు. అటూయిటూచూసి మురుగు కాలవలో గుంజలు కనిపెట్టేశారు. బంకుయజమానివచ్చి పోతప్ప మంచివాడనీ: యిదే మొదటి తప్పనీ! తాగి దిక్కు తెలియక ఏదో చేశాడనీ, వాళ్ల తలుపులు కట్టించి యిస్తాడనీ, ఇహ ముందెప్పుడూ

యిలాంటి పొరపాటు జరగదని చెప్పాడు. లచ్చుమూ బేరమ్మాకూడా పంజాయిషీలు చెప్పకొని హామీలు యిచ్చారు.

'అవునయ్యా, నిజమేనమకో. మరి మేం యింతదూరం వూరికే బాధపడి వొచ్చామే' అన్నాడు హెడ్డు.

బంకు యజమాని లచ్చుముతో చాటున మాట్లాడి హెడ్డు చేతిలో ఏదో పెట్టాడు.

ఏమైనాసరే ఈ వెధవ పోతప్పగాడి అంతు తేల్చాలని ప్రసాద్ గాడికి పట్టుదలగా వున్నది. రెడ్డిగారి వస్తువైతే ఒకటీకాదు వాడికి. ఇంతటి అరాచకం సహించలేకపోతున్నాడు.

'ఈ పందలనే యాడనో దాపెట్టుకోని వుంటాడుసార్' అన్నాడు ఉక్రోషంతో, చుట్టూ కలియజూస్తూ.

'వాడెక్కడికి పోతాడు! రేపు ఈ చుట్టుపక్కల్లోనే దొరుకుతాడులే' అంటూ వెనక్కి తిరిగారు పోలీసులు.

పోలీసుల పలహామీద లచ్చుమూ బేరమ్మా ఏడ్చుకుంటూ కల్యాణమ్మగారింటికి వెళ్లారు, కాళ్లమీదపడి క్షమాపణ అడుక్కోడానికి.

'పోలీసు సార్జెంటు కొడుకు బీ. కాం. చదవాలని ఒకటేమైన పోరు పెడతన్నాడంట. దానికి వెయ్యి రూపాయిలిస్తే పని జరుగుతుందట. ఆ డబ్బుకోసం తనకలాడతన్నాడంట. ఇంక పాతిక తక్కువపడిందట' ఇంట్లో మిగిలివున్న బిందే చెంబూ తీసుకెళ్తూ బంకు యజమాని పోతప్పతో చెప్పాడు.

ఇల్లు ఖాళీగా వుంది. చీకట్లు కమ్ముకొచ్చాయి. కష్టపడి సంపాదించిన డబ్బుతోపాటు ఆత్మవిశ్వాసమూ పోగొట్టుకున్న పోతప్ప అయోమయంలో కూర్చుండిపోయాడు.

తాను ఎందుకు తాగాడో, ఎందుకు రౌడీతనం చేశాడో, ఎందుకు జైలుకెళ్లాడో పోతప్పకి తెలియలేదు. ఇంతవరకూ ఎందుకు కష్టపడి కండలు కరిగించుకున్నాడో, ఎందుకు కడుపు కట్టుకున్నాడో, ఎందుకు షావుకారుకి అప్పగట్టాడో, దేన్ని మానం మర్యాదా అన్నాడో కూడా అర్థంకాకుడా పోయింది.